

Kárpátaljai Magyar Diákok és F fiatal Kutatók Szövetsége

Scientia Denique

IV. évfolyam, 1. kiadás
2014

Scientia Denique

A Kárpátaljai Magyar Diákok és Fialat Kutatók
tudományos kötete

Науковий вісник
Закарпатського угорськомовного товариства
студентів та молодих дослідників

2014

IV. évfolyam, 1. kiadás

IV рік, 1 видання

Ужгород: «Уждрук»

A Scientia Denique a KMDFKSZ által létrehívott tudományos kötet, amely a kárpátaljai magyar tudományos életben tevékenykedő fiatal kutatók színvonalas munkáit gyűjti össze. Jelen kiadvány a történelem, magyar nyelv- és irodalomtudomány, fizika, informatika, matematika, biológia és a politológia területéről közöl írásokat.

KIADÓ: *Kárpátaljai Magyar Diákok és Fiatal Kutatók Szövetsége*

FELELŐS SZERKESZTŐ: *Rigó István*

FŐSZERKESZTŐ: *Horváth Attila*

A KIADÁSÉRT FELEL: *Turányi Tatjana*

A korrektúrát és tördelést a szerkesztők végezték

A KÖTET TANULMÁNYAINAK TARTALMÁÉRT MINDEN ESETBEN A
SZERZŐK VÁLLALJÁK A FELELŐSSÉGET

A TANULMÁNYKÖTET MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

TARTALOM

HUMÁNTUDOMÁNYOK

<i>Balogh Ildikó: Magyarország mezőgazdasága és ipara Mária Terézia korában</i>	9
<i>Demjén Izabella: Északkelet-magyarországi nyelvváltozatok szocio-pragmatikai megvilágításban</i>	17
<i>Fodor Krisztina: A Beregi Egyházmegye vallás-erkölcsi életének jellemzése levéltári források tükrében (1848-1914)</i>	27
<i>Hamerli Petra: Olaszország viszonya a magyar revízióhoz, különös tekintettel Kárpátalja visszacsatolására</i>	40
<i>Kopasz Gyula: Dercen község rövid története</i>	51
<i>Kosztur András: A német konzervatív forradalom eszméi Moeller van den Bruck és Spengler munkásságában</i>	63
<i>Molnár Beatrix: A XVII. századi holland festőiskola társadalmi-politikai háttere</i>	69
<i>Nagy Nikolett: Konrad Adenauer és a Német Szövetségi Köztársaság első évtizede</i>	74
<i>Orbán Melinda: Kárpátalja Magyarországhoz történő visszacsatolása a korabeli helyi magyar sajtó tükrében</i>	85
<i>Orosz Júlia: Magyarországi női sportolók részvétele az 1968-as nyári olimpián</i>	96
<i>Seremet Sándor: Népmozgások Kárpátalján, a régió csehszlovák államhoz való csatolása után (1918-1930)</i>	106
<i>Szabó Ágnes: Kárpátaljai Református Egyház – az újrakezdés évei, nagytiszteletű Héder János főjegyzővel folytatott mélyinterjú alapján</i>	115
<i>Turányi Tatjana: Szociológiai helyzetkép a kárpátaljai magyar kisebbség politikai nézeteiről</i>	124

<i>Vass Szabina: A Magyar Szent Korona, mint művészettörténeti emlék.....</i>	140
---	-----

REÁLTUDOMÁNYOK

<i>Demes Sándor: A metán és a kén-hexafluorid molekulák fragmenseinek energetikai tanulmányozása elsődleges módszerekkel.....</i>	153
<i>Gerics Gabriella: A dinamikus készletgazdálkodási modellek.....</i>	163
<i>Kopinczu Nikolett: Impropius integrál és felhasználása.....</i>	172
<i>Pataki Anett: Fourier-féle integrál és felhasználása.....</i>	183
<i>Peres Orsolya: Finom és hiperfinom hasadás kiszámítása a kétkvarkos rendszerek energetikus spektrumában a kölcsönhatások árnyékolt potenciáljával.....</i>	193
<i>Virág Loránd: A részecskeazonosság kvantummechanikai értelmezése. Fermionok és bozonok.....</i>	200

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK

<i>Molnár Attila, Szanyi Szabolcs: A kullancsok által terjesztett betegségek és azok Kárpátaljai vonatkozásai.....</i>	209
<i>Szanyi Kálmán: Nagydobrony környezeti alapállapotának felmérése.....</i>	223

*Ungvári Nemzeti Egyetem,
Humán- és Természet-
tudományi Kar,
Magyar Történelem és
Európai Integráció tanszék,
V. évfolyam*

A NÉMET KONZERVATÍV FORRADALOM ESZMÉI MOELLER VAN DEN BRUCK ÉS SPENGLER MUNKÁSSÁGÁBAN

Az első világháborút követően nemcsak Németország politikai intézményrendszere változott meg, hanem a politikai eszmék terén is új vagy megújult irányzatok jelentek meg, illetve kaptak erőre. Ezen irányzatok egyike a legtöbbször konzervatív forradalom néven említett gondolatiskola, melyet a magyar történetírás eddig mondhatni méltatlanul elhanyagolt, annak ellenére, hogy olyan ismert nevek köthetőek hozzá, mint Werner Sombart, Carl Schmitt, Oswald Spengler, vagy Karl Haushofer, sőt, egy ideig Thomas Mann is.

Az általam vizsgált — a címben említett — két gondolkodó közül a magyar környezetben kétségtől Oswald Spengler az ismertebb, akinek főbb művei ma már magyarul is olvashatók. Arthur Moeller van den Bruck, csakúgy mint a német konzervatív forradalom általában, Németországon kívül leginkább Oroszországban vált ki érdeklődést a kutatók és a politikatörténet iránt érdeklődők körében, ami talán az irányzat általánosan jellemző orosz-barátságával magyarázható. Így jelen cikk készítése során is jórészt az orosz szakirodalomra támaszkodtam.

A német konzervatív forradalom, mint politikai irányzat viszonylagos „elhanyagoltságának” oka többek között abban rejlik, hogy sohase öltött egységes szervezeti keretet, nem vállalt aktív szerepet a mindennapi politikai küzdelmekben, de még a megnevezés terén sem volt egységes. Az irányzat követői nem, vagy csak részben használták magukra vonatkozóan ezt a kifejezést (találkozhatunk ezen kívül a nemzeti vagy népi forradalom, illetve újkonzervativizmus megnevezésekkel is), és a konzervatív forradalom fogalma csak Armin Mohler 1950-es, Die

Konservative Revolution in Deutschland 1918-1932 című munkája nyomán lett ismert és részben elfogadott. (Karácsony, 2005) Mindazonáltal mai napig szélsőséges véleménykülönbségek vannak azzal kapcsolatban, hogy mennyiben alkalmazható ez a szóösszetétel, és pontosan mit is értünk alatta. Stefan Breuer például egyszerűen kihúzná a XX. századi politikai ideológiák jegyzékéből, Andreas Umland értelmetlennek és semmitmondónak tartja (Умланд, 2006), ellenben Alekszandr Dugin egészen tág értelemben használja, kiterjesztve azt egy sor különböző politikai mozgalomra. (Дугин, 1992).

A kifejezés elleni gyakori érv az alkotóelemei közti látszólagos ellentmondás, azonban tény, hogy számos gondolkodó alkalmazta a konzervatív és a forradalmár fogalmakat együtt. A szóösszetétel megalkotójának az orosz szlovjanofil irányzat egyik képviselőjét, Szamarint tartják. (Алленов, 1997a) A fogalmat témánkkal kapcsolatban hagyományosan Thomas Mannhoz kötik (aki egy 1921-es, Nietzsche és az orosz irodalom kapcsolatát vizsgáló írásában használta (Karácsony, 2005)), viszont azt már 1907-ben megismerhette a német közönség, mikor is Dosztojevszkij Az író naplója című munkájának fordítása napvilágot látott. Dosztojevszkij műveinek fordítója pedig az az Arthur Moeller van den Bruck volt, aki az első világháború után az általunk vizsgált irányzat egyik vezéralakja lett. (Алленов, 1997a)

Arthur Moeller (1876-1925), írói álnevéen Arthur Moeller van den Bruck pályafutása kezdetén műfordító, irodalomkritikus, esszéíró és kulturológus volt, aki egyfajta apolitikus kozmopolitaként lépett fel kora polgári értékrendje ellen, és jó pár évet önkéntes emigrációban töltött Franciaországban és más európai államokban. Az „értékek átértékelését” is az emigrációban kezdte, ekkor még az etika és esztétika területén. Azonban azzal, hogy a kultúrák alapjaként a népi értékeket nevezte meg, és hangsúlyozni kezdte a magasabb értékek nemzeti jellegét, megtette az első lépést a polgári társadalom szellemi alapjai elleni nietzschei lázadás politikai tartalommal való feltöltése felé. A következő lépés ezen az úton a kultúra és a politika összekapcsolására tett felhívása volt. (Алленов, 2001)

Moeller van den Bruck két okból is különös jelentőséggel bír. Egyrészt azért, mert ő volt az irányzat egyetlen olyan jelentős képviselője, akinek a forradalmi konzervatív gondolat felé fordulása már a világháború előtti munkásságában körvonalazódott. (Терехов, 2011a) Másrészt pedig fő műve, a *Das dritte Reich*, azaz A Harmadik Birodalom című, 1923-es könyve miatt. A könyv, bár programjellegű volt, nem tekinthető tényleges politikai programnak. Moeller van den Bruck könyvének fejezetei a

különböző politikai pozíciókat (szocialista, liberális, demokrata, proletár, reakciós, konzervatív) vette sorba alapvetően kritikai szempontból. Így a marxista szocializmus, a materializmus, az osztályszemlélet, az individualizmus, a császárság korának, a weimari demokráciának az elutasítását fejt ki részletesen. A másik oldalról viszont, a programadás tekintetében csak absztrakt elveket rögzít. A konzervatív pozíciót az „olyan állapotokat kell teremteni, amit érdemes megőrizni” törekvéssel jellemzi, míg a könyv címeként is szereplő „Harmadik Birodalom”-ról csak annyit tudunk meg, hogy alapvető egy harmadik párt igénye, ám a politikai hordozókat, célokat konkrétan nem tárgyalja a szerző. (Karácsony, 2005: 88-89) Moeller van den Bruck azonban leginkább a weimari köztársaság többpártrendszerét kritizálta; úgy vélte, a német politika minden baja a pártoktól származik. Ez az álláspont természetesen együttjárt a liberalizmus kritikájával: azt az emberiség öngyilkosságának tartotta. (Tepexov, 2011a)

Hasonló, a kultúra és a filozófia területéről kiinduló volt Oswald Spengler (1880-1936) korszakkritikája. Spengler 1918-ban, A Nyugat alkonya (*Der Untergang des Abendlandes*) című művével vált ismerté, melyben felelevenítette a kultúra és a civilizáció konzervatív szembeállítását. Spengler szerint a kultúrából a civilizációba való átmenet politikai síkon a hagyományos rendből a jelenlegi tömegtársadalomba, a parlamentáris és többpárti demokráciába való átmenetet jelenti. (Tepexov, 2011b) Míg A Nyugat alkonya történelefilozófiai mű, az 1919-es Poroszország és szocializmus (*Preussentum und Sozialismus*) már egyértelműen politikai jellegű, amelyben a háborús vereség és a forradalom miatti válságot a konzervativizmus és a porosz szocializmus összekapcsolásával kívánja orvosolni. A porosz szocializmus egy marxizmustól megtisztított és a porosz ösztönre épülő életforma, amelynek lényege a közösségiség, a közösségnek való alárendeltség, a hatalom akarásának egy sajátságos fajtája. Szintén ebben a művében állítja szembe egymással Spengler a porosz és az angol típust. Spengler szerint az angol a kapitalizmus, míg a porosz a szocializmus nemzete, a speciálisan angol gyökerű demokrácia pedig alkalmatlan Németország számára. (Kovács, 1997)

Az angolok és németek szembeállítása általánosan jellemző volt a konzervatív forradalom képviselőire. Az angol szellem hatását látták mind a liberális, mind a szocialista politika német importjában. (Karácsony, 2005: 81) Ez a szembeállítás nem valamiféle teljesen új, egyedül a világháború utáni körülményekből fakadó jelenség volt, hanem már a világháború alatt megjelent. Werner Sombart a háború elején

megjelenő könyvében például a németek és angolok közötti fő különbséget abban jelöli meg, hogy a német nemzet a hősök nemzete, míg az angol a kereskedőké. Friedrich Meinecke és Erich Toeltsch az 1914. év eszméiben pedig a nyugati individualizmus és liberalizmus korrekcióját látják, és az 1789-es francia forradalom általuk absztraktnak minősített egyenlőségésszméjével egy ún. organikus szabadságfogalmat állítanak szembe. (Kovács, 1997: 24)

Az angoellenesség a konzervatív forradalmi irányzatnál általában együtt járt az oroszbarátsággal. Moeller van den Bruckot éppen Dosztojevszkij nézeteinek a megismerése terelte a politika felé. (Алленов, 1997a) Dosztojevszkij azonban már korábban is hatott a német gondolkodókra — elsősorban a konzervatívokra, így többek közt arra a Friedrich Nietzsche-re is (Алленов, 1997b), akinek hatása — többek között — az általunk vizsgált irányzatra tagadhatatlan. Nietzsche maga is felhívta a figyelmet Oroszországra: „[ma az akaraterő a] leghatalmasabb s legcsodásabb abban a rengeteg birodalomban, mellyel Európa mintegy visszatér Ázsiába: Oroszországban. Az akarat soká visszatartott és felgyülemlett ereje — még bizonytalan: a tagadás vagy igenlés akarata-e? — itt fenyegetően várja a pillanatot, melyben „kiváltódik”, hogy a mai fizikusok kedvelt szavával éljek. (...) Oroszország fenyegető hatalmának még jobban kellene növekednie, annyira, hogy Európának hasonlóra kellene magát elszánnia, vagyis egy új, Európában uralkodó kaszt révén *egységes akaratot* kellene teremtenie, egyetlen tartós, szörnyű akaratot, amely évezredekre ki tudná tűzni a maga céljait.” (Nietzsche, 1907)

Oroszország témája hasonló értelmezési keretben, a már említett civilizációkritika kapcsán merült fel gyakran. A német konzervatívok szerint egyedül Oroszország, amelyben megőrződött „Európa gyermekora”, hozhatja vissza azt a kultúrát, amely az újkor eljövételével elveszett. Moeller van den Bruck szerint az orosz titok gyökereit az orosz nép fiatal és primitív voltában, természetközelségében kell keresni. A *Die Tat* című folyóiratban, amely a konzervatív forradalmi irányzat egyik legjelentősebb sajtóterméke volt, hangsúlyozták, hogy Németország sokkal kevésbé tartozik a Nyugathoz annak individualista és kapitalista szellemével, mint az örökké fiatal és szellemileg gazdag Kelethez. (Алленов, 1997b) Az orosz kultúra „fiatal” jellegét Spengler is kihangsúlyozta a Poroszság és szocializmusban: „... [az oroszokban] több jövőbeli nép lehetősége rejlik, csakúgy, mint a germánokban a Karolingok korában. Az orosz szellem egy eljövendő kultúra ígérését jelenti,

miközben a Nyugat fölött az este árnyai egyre hosszabbra és hosszabbra nyúlnak". (*Шпенглер*, 2002: 147)

Érdekes módon pont a forradalomhoz, mint jelenséghez való viszonyban mutatkoznak a legnagyobb különbségek Spengler és Moeller van den Bruck munkásságában. Spengler szerint a porosz ösztön eleve kizárja a forradalom gondolatát, a porosz szocializmus pedig — autoriter jellege miatt — forradalomellenes. (*Kovács*, 1997) Moeller van den Bruck a háborút követő és a parlamentarizmust kialakítani akaró forradalmat elsősorban azért kritizálta, mert e forradalmat liberális irányultságúnak látta. Viszont Spenglertől eltérően a forradalmat mint olyant nem utasította el, ugyanis Moeller van den Bruck számára a vilmosi időszak egy üres, folytathatatlan korszak volt. Éppen ezért beszélt „hamis” és „felemás” forradalomról. Hamis forradalom: mert a nyugati-parlamentáris minta átvételére törekedett, mintegy utánozva az angol-francia parlamentáris forradalmat. Felemás: mert a nemzet egyesítését nem oldotta meg. Ezt az egységesítést azonban nagyon is szükségesnek gondolta, mert a háborús vereség következtében Németország az elnyomott nemzetek közé került, sőt a legelnyomottabb nemzetté vált. (*Karácsony*, 2005: 84-85)

Mindez természetesen csak rövid foglalata eme két gondolkodó nézeteinek, nem is beszélve arról, hogy az adott irányzatnak rajtuk kívül hány meghatározó alakja volt. Mindamellet jelen munka célja nem is a két gondolkodó munkásságának átfogó bemutatása volt, sokkal inkább a kevésbé ismert Moeller van den Bruck és az általánosan ismert Spengler egyfajta „egymás mellé állítása”, hogy ezzel is hozzájáruljon eme méltatlanul hanyagolt irányzat kutatásához.

Ami pedig Moeller és Spengler további életútját illeti: előbbi 1925-ben öngyilkos lett, míg utóbbi 1936-ban, immáron a nemzetiszocializmus alatt, elszigetelődve halt meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Karácsony, A. (2005): A konzervatív forradalom utópiája a két háború közötti Németországban. *Századvég*. 10. évf. 35. sz. 69-104.

Kovács, G. (1997): „Meg akartunk szabadulni a pártoktól. Maradt egy: a legrosszabb.” Oswald Spengler demokráciakritikája. *Világosság*. XXXVIII. évf. 1. szám. 22-39.

Nietzsche, F. (1907): *Túl az erkölcs világán*. Budapest: Athenaeum.

Алленов, С. Г. (1997а): „Консервативная революция” в Германии (К истории возникновения понятия и его ранних интерпретаций). *Исторические записки. Научные труды исторического факультета ВГУ*. Выпуск 2. 121-127.

Алленов, С. Г. (2001): *Русские истоки немецкой "консервативной революции"*: Артур Мёллер ван ден Брук. Полис. 2001. №3. 123-138.

Алленов, С. Г. (1997b): Русофильство немецких консерваторов начала XX века. Вестник Воронежского государственного университета. Серия 1. *Гуманитарные науки*. 1997. № 1. Воронеж, Изд-во ВГУ, 1997. С. 36-51.

Дугин, А. (1992): Консервативная революция. Краткая история идеологий третьего пути. Элементы. *Евразийское обозрение*. № 1. <http://arcto.ru/article/21>

Терехов, О. Э. (2011а): А. Мёллер Ван ден Брук как идеолог „консервативной революции” в освещении германской историографии. *Вестник Томского государственного университета. История* 2011. №2 (14). 147-153.

Терехов, О. Э. (2011b): Освальд Шпенглер и „консервативная революция” в историографии ФРГ. *Диалог со временем*. 2011. № 34. 118-136.

Шпенглер, О. (2002): *Пруссачество и социализм*. Москва: Праксис

Умланд, А. (2006): „Консервативная революция”: имя собственное или родовое понятие? *Вопросы философии*. 2006. №2. 116-126.

LEKTORÁLTA:

Mihók Richárd, egyetemi adjunktus,
UNE MTHTK, Magyar Történelem és Európai
Integráció Tanszék